

När vetenskap blir makt

Pandemin, laborieteorin och kriget om verkligheten

Tiden då frågor blev farliga

Det finns ögonblick i historien då ett samhälle avslöjar sitt verkliga ansikte. Inte genom vad det säger om frihet, öppenhet eller demokrati, utan genom hur det reagerar när någon börjar ställa fel frågor. Pandemin blev ett sådant ögonblick. Under några få år förändrades världen snabbare än människor hann förstå. Gator tömdes. Länder stängdes ned. Miljarder människor levde i ett tillstånd av konstant psykologisk press medan medier, myndigheter och experter försökte definiera vad som var sant, vad som var tillåtet att säga och vilka tankar som skulle betraktas som farliga.

I början framställdes allt som enkelt. Ett nytt virus hade uppstått naturligt. Vetenskapen hade redan förstått situationen. Frågor som gick utanför den officiella förklaringen betraktades som ansvarslösa. Många människor accepterade detta utan motstånd eftersom rädslan var större än behovet av att förstå. Men under ytan började något annat röra sig. Dokument läckte ut. Interna diskussioner mellan forskare blev offentliga. Gamla forskningsprojekt började granskas. Och gradvis uppstod en spricka i berättelsen som blev svårare att dölja.

Det handlade inte längre bara om ett virus. Det handlade om relationen mellan vetenskap och makt. Om vem som får definiera verkligheten när miljarder människor söker efter svar.

Laboratoriet i Wuhan

När viruset först spreds från Wuhan riktades världens blickar mot den kinesiska staden där ett av världens mest avancerade laboratorier för forskning på coronavirus redan existerade. Där hade forskare under lång tid arbetat med fladdermusvirus. De hade samlat in prover från avlägsna grottsystem. De hade studerat hur virus kunde förändras, mutera och anpassa sig till mänskliga celler. Och i vissa forskningsprojekt hade man också experimenterat med det som senare blev ett av de mest kontroversiella begreppen under hela pandemin: gain-of-function-forskning.

Det är forskning där virus medvetet modifieras för att förstå hur de kan bli mer smittsamma eller farligare. Förespråkare menade att detta var nödvändigt för att förbereda världen på framtida pandemier. Kritiker varnade samtidigt för att själva forskningen kunde skapa katastroferna man försökte skydda sig mot.

När laborieteorin började diskuteras offentligt möttes den därför inte bara som en vetenskaplig hypotes. Den uppfattades som ett hot mot hela det internationella forskningssystemet. Om viruset faktiskt hade koppling till laborieforskning skulle

konsekvenserna bli enorma. Då handlade det inte längre om naturens slumpmässighet, utan om mänskliga beslut, finansiering, geopolitiska relationer och institutionellt ansvar.

Det var här konflikten började förändras från vetenskaplig diskussion till narrativ kontroll.

Vetenskapens osynliga hierarkier

I teorin framställs vetenskap som ett system byggt på skepticism och öppen debatt. Hypoteser testas. Resultat granskas. Fel korrigeras. Men i verkligheten är forskningsvärlden också beroende av pengar, prestige, politiska relationer och institutionell överlevnad. Forskare konkurrerar om finansiering. Universitet konkurrerar om inflytande. Laboratorier konkurrerar om kontrakt och internationella samarbeten. Ingen av dessa strukturer existerar utanför mänsklig psykologi.

Under pandemin blev detta plötsligt synligt för miljontals människor som tidigare aldrig reflekterat över hur vetenskap faktiskt fungerar bakom kulisserna. Många upptäckte att forskare privat kunde uttrycka osäkerhet samtidigt som de offentligt presenterade absoluta slutsatser. Dokument visade att vissa personer som starkt avfärdade laborieteorin internt diskuterade möjligheten att den kunde vara sann. Det skapade inte bara misstänksamhet mot specifika forskare. Det skapade en djupare spricka i förtroendet för hela systemet.

För människor kunde acceptera osäkerhet. Vad de hade svårare att acceptera var känslan av att information filtrerades.

När berättelsen blir viktigare än sanningen

I takt med att pandemin utvecklades började sociala medier censurera innehåll som avvek från den officiella linjen. Videor togs bort. Konton stängdes ned. Diskussioner begränsades. Motiveringen var att man ville stoppa desinformation under en global kris. Men effekten blev att allt fler började uppleva att vissa frågor inte längre fick undersökas öppet.

Det är här moderna samhällen hamnar i ett farligt psykologiskt tillstånd. För när människor känner att information hålls tillbaka börjar de inte bara tvivla på en specifik berättelse. De börjar tvivla på hela informationssystemet.

Det var också därför laborieteorin blev så explosiv. Inte enbart på grund av själva hypotesen, utan därför att människor såg hur snabbt vissa idéer stämplades som oacceptabla innan utredningen ens var färdig.

I efterhand har flera underrättelsetjänster och forskningsmiljöer erkänt att laborieteorin är plausibel. Diskussionen som tidigare betraktades som förbjuden är idag en legitim del av den offentliga debatten. Men skadan är redan skedd. För det människor såg under pandemin var inte bara en vetenskaplig konflikt. De såg hur makt

försöker skydda sig själv när stora institutioner riskerar att förlora kontrollen över berättelsen.

Vetenskap efter 11 september

För att förstå varför frågan blev så känslig måste man gå tillbaka till åren efter terrorattackerna den 11 september 2001. Efter attackerna och mjältbrandsbrevet växte rädslan för biologiska vapen dramatiskt. Regeringar började investera enorma summor i bioförsvar. Nya laboratorier byggdes. Forskning kring farliga virus expanderade snabbt. Gränsen mellan militärt försvar, nationell säkerhet och medicinsk forskning blev allt mer suddig.

Officiellt handlade det om att skydda mänskligheten från framtida hot. Men varje gång forskning på biologiska system blir kopplad till geopolitik uppstår också nya risker. För samma forskning som kan användas för att försvara samhällen kan också skapa farliga teknologier. Och när nationell prestige, militär strategi och global makt vävs samman med vetenskap blir transparens plötsligt mycket svårare.

Det är därför pandemin fortfarande kastar så långa skuggor över vår tid. Inte bara på grund av sjukdomen, utan därför att den avslöjade hur tätt sammanflätade vetenskap, politik och global makt faktiskt är.

Den nya formen av censur

Det mest anmärkningsvärda under pandemin var kanske inte att människor var oense. Vetenskap har alltid utvecklats genom konflikt och debatt. Det ovanliga var hastigheten med vilken vissa frågor förvandlades till sociala tabuområden.

I moderna samhällen sker censur sällan genom öppna förbud. Den sker genom algoritmer, social press, expertkonsensus och psykologisk märkning. Människor lär sig snabbt vilka frågor som leder till förlöjligande, avstängning eller offentlig misstänkliggörande. Resultatet blir självcensur. Och självcensur är betydligt effektivare än tvång eftersom människor börjar övervaka sina egna tankar innan någon annan behöver göra det åt dem.

Det var därför personer som började undersöka laboratorieteorin ofta möttes med så starka reaktioner. Inte nödvändigtvis därför att deras argument var felaktiga, utan därför att själva frågan hotade stabiliteten i en redan skör global situation.

Gränsen mellan fri forskning och förbjuden historia

Idag finns fortfarande inget definitivt svar på pandemins ursprung. Kanske kommer det aldrig att finnas ett svar som alla accepterar. Men historien om laboratorieteorin har redan blivit något större än frågan om ett virus. Den har blivit ett fönster in i hur moderna maktstrukturer fungerar när de utsätts för press.

Den har visat att vetenskap inte enbart är data och objektivitet. Vetenskap består också av människor. Av institutioner. Av rädsla. Av prestige. Av geopolitik. Och av kampen om vem som får definiera verkligheten för resten av världen.

Kanske är det därför så många människor idag känner att de lever i två parallella världar samtidigt. Den officiella berättelsen som presenteras genom medier och institutioner. Och den underliggande känslan av att verkligheten är större, mer komplicerad och betydligt mindre kontrollerad än vad samhället vill erkänna.

För varje epok har sina förbjudna frågor.

Och historien visar att det ofta är just där sanningen börjar.

- Denne artikkelen er inspirert av en intervju med Sigrid Brattli. Skrevet og bearbeidet av Britt Fossum.